

Miljøoppfølgingsprogram/ miljøindikatorer

- hvordan sette miljøambisjonene i system

Siv.ing. Erik A. Hammer
hambra

Planlegging av miljø og gjennomføring av prosjekter

Miljøprogram

Miljøstrategi
Miljøaspekter

Miljøregnskap

Miljøindikatorer
Miljømål

Miljøoppfølgingsprogram
MOP

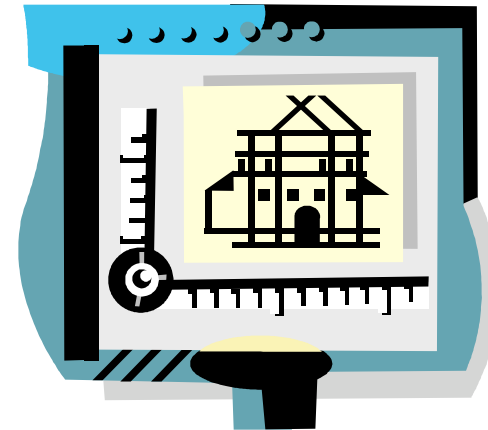
Kartlegging og vurdering av miljøforhold
MOP for prosjektet

Miljøprogrammet

- **angir hovedretningslinjene for miljøarbeidet**
- **angir hvilke områder prosjektet skal fokusere på**
- **angir overordnede miljømål for prosjektet**
- **legger premissene for miljøoppfølgingsprogrammet (MOP)**
- **ikke lovpålagt, men settes ofte som premiss i konsekvensutredningen**

Premisser for miljøprogrammet

- **Byggherrens evt. miljøpolitikk**
- **Politisk agenda**
- **Prosjektets spesielle karakter**
  - lokalisering
  - funksjon
  - utforming
- **Prosjekterendes evt. miljøpolitikk**

Miljømål knyttet til miljøaspekter

- ◆ Trafikk og gatebruk
- ◆ Støy
- ◆ Luftforurensing
- ◆ Forurenset grunn
- ◆ Stasjonær energibruk
- ◆ Resurser og gjenvinning
- ◆ Utforming og materialebruk
- ◆ Natur, vannmiljø og friområder
- ◆ Gode uterom

Kartlegging og vurdering av miljøforhold

Miljøaspekt	Aktivitet, løsning	Miljøpåvirkning	Status miljøinnsats	Betydning			
				Stor	Midl.	Liten	Vurdering / Hensvisning
Natur, vannmiljø og friområder	Boligområde ligger nær opptil lokalt strandområde	Gjøre stranden (naturmiljø) tilgjengelig for beboere	Planlegger gangvei ned til stranden. Denne er litt lang, 2km.		X		Kunne redusert gangavstanden ned til 500 meter ved oppkjøp av nabotomt. Dette må vurderes.
Natur, vannmiljø og friområder	Boligområdet ligger nær opptil lokalt strandområde	God utsikt til havet fra leilighetene	Sørvendte leiligheter får panoramavinduer og terrasse.		X		Bør vurdere å vri boligene slik at vestvendte leiligheter også får utsikt til havet.
Gode uterom	Boligområde anlegges med felles uteareal	Vind fra havet kan til tider begrense bruken av uteområdene.	Det anlegges et felles skjermende atrium med le-vegger på bakkeplan		X		Bør vurdere å legge inn herdet glass i deler av le-veggene slik at en viss utsikt kan sikres.

Elementer i standard MOP

- ◆ **Utfordringer/bakgrunn**
- ◆ **Miljømål**
- ◆ **Tiltak**
- ◆ **Hvem gjør hva?**
- ◆ **Fremdrift**
- ◆ **Krav til dokumentasjon**
- ◆ **Henvisninger**

Angi for hvilken fase i byggeprosessen hvor tiltak må settes inn.

ROM eiendomsutvikling

◆ Bakgrunn

- ◆ Benyttes standard tekst

◆ Hovedmål

- ◆ Benyttes standard tekst
- ◆ Evt. føyes til egen tekst for det spesielle prosjektet

◆ Tiltak for å oppnå målene

- ◆ Laget forslag til tiltak
- ◆ Henvisninger som gir bakgrunn for relevante tiltak
- ◆ Ved hvert tiltak spesifiseres hvem som har ansvaret for gjennomføring

◆ Henvisninger

Miljømål for sentralsykehuset i Akershus

Regional Agenda 21, fylkesdelplan for miljøvern

Overordnet mål

- *"Et endret forbruksmønster som bidrar til redusert forbruk av råvarer og energi, mindre utslipp av miljøskadelige stoffer og reduserte avfallsmengder".*

Delmål

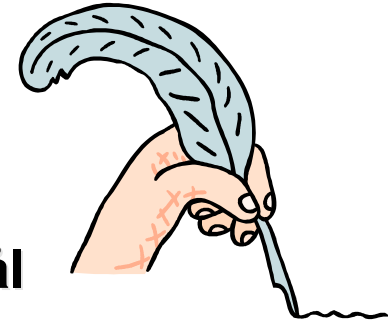
- *Avfallspolitikken i fylket rettes mot å hindre at avfall oppstår, fremme ombruk, materialgjenvinning, energiutnyttelse samt en miljømessig forsvarlig sluttbehandling av restavfallet. Innen år 2000 skal minst 50% av alt avfall materialgjenvinne og 80% av det våtorganiske avfallet skal gå til gjenvinning. Alt spesialavfall skal leveres til godkjent mottak.*
- *Redusere energiforbruket per innbygger og øke andelen energi som produseres med fornybare kilder.*
- *Anskaffelse og forvaltning av varer og tjenester skal skje på en måte som bidrar til lavest mulig ressursforbruk og miljøbelastning".*

Miljømål for sentralsykehuset i Akershus

Fokusområder

- Gjenbruk 90 % av rivningsmassen
- 40% av energien hentes fra lokale, fornybare energikilder
- Energiforbruket skal ikke overstige 300 kWh/m²
- Maks 25 kg byggeavfall pr. m²
- Ved drift skal minst 70 % av avfallet gjenvinnes
- Stoffer på SFT's OBS-liste er uønsket
- Byggematerialene skal ha liten avgassing

Oppsummering MOP

- **Alle prosjekter** bør ha definerte miljømål
- Prosjektet bør definere tydelige **satsningsområder/** prioriteringer
- Miljøprogrammet må **forankres** i andre dokumenter
- MOP bør være **tydelig og lettlest**
- Målene må være **konkrete, etterprøvbare og funksjonsbaserte**, men ikke binde opp tekniske løsninger
- Plan for **oppfølging og etterprøving** må foreligge

Miljøindikatorer

- **Energi**
- **Areal**
- **Materialeffektivitet**
- **Vannforbruk**
- **Utslipp til luft**
- **Avfall**
- **Bruk av miljøfarlige stoffer**
- **Arbeidsreiser/transport**
- **Innemiljø**

energi

Målordikator 1	Målordikator 2	når	registrert av	underlag
kWh/m ²	kWh/person	Fortløpende	SD-anlegget	Registrert forbruk

energibærere

Målordikator 1	når	registrert av	underlag
%	En gang i året	driftsansvarlig	Registrert forbruk

Fordeling av energibærere (%)

- el.generelt
- el, vannkraft
- olje
- fjernvarme

nye fornybare

- biobrensel
- varmepumpe
- solenergi
- annet

areal

Målkategori	når	registrert av	underlag
BOA/person	En gang i året	driftsansvarlig	Registrering

vannforbruk

Målkategori 1	Målkategori 2	når	registrert av	underlag
m3/m2	M3/person	Hver uke	driftsansvarlig	Registrert forbruk

direkte utslipp til luft fra driften

Målkategori 1	Målkategori 2	når	registrert av	underlag
Fyringsolje	Biobrensel	Pr. år	driftsansvarlig	faktura

avfall

Målkategori 1	Målkategori 2	når	registrert av	underlag
Pr.kg	%	Fortløpende	Avfallsrenovatøren	faktura

- restavfall
- lystoffrør
- EE-avfall
- papp
- papir
- isopor
- glass
- matavfall

inneklima

Nytter eget spørreskjema – brukes en gang i året

- Fornøydhets på arbeidsplassen
- Påvirkninger på arbeidsplassen
- Respons på henvendelse til driftspersonell

arbeidsreiser

- Bruk av transportmiddel

Spørreundersøkelse
Inneklima/arbeidsreiser

Bygning/stedets navn .....

Dato for undersøkelsen ..... Undersøkelse nr.....

Spørreskjema til våre brukere av bygget

Dine svar på spørreskjema skal gi opplysninger om hvordan de opplever inneklimate i på din arbeidsplass samt bruk av befordringsmidler til og fra arbeid. Svarene skal i første rekke hjelpe oss til å bli en bedre vert for deg slik at du kan oppleve inneklimate enda bedre i fremtiden.

1. Er du fornøyd eller missfornøyd med innemiljøet på din arbeidsplass?

Har du de siste tre månedene følt deg plaget av et eller flere av følgende forhold på arbeidsplassen? (Kryss av)

	Ja, ofte (minst en gang i uken)	Ja, en gang i blant	nei
Trekk	☐	☐	☐
For høy temperatur	☐	☐	☐
Skiftende temperatur	☐	☐	☐
For lav temperatur	☐	☐	☐
Innestengt "dårlig" luft	☐	☐	☐
Tobakksrøyk fra andre	☐	☐	☐
Støv og smuss	☐	☐	☐
Statisk elektrisitet som gir deg støt	☐	☐	☐
Støy	☐	☐	☐
Belysning (for lite lys, blinding, refleks/spelling)	☐	☐	☐
Trange plassforhold	☐	☐	☐

Annet (beskriv hva

Miljøfarlige stoffer

Sørge for at leveranser ikke inneholder miljøfarlige stoffer

- stoffer som ikke skal være i produktet
- stoffer som ikke bør være i produktet
- egenskaper med produktet som er ønskelig
- Sjekke også ut emballasjen

<http://miljoinnkjop.no>

Miljøerklæring	
Byggentrepriser	
Anbud:	
Leverandør	
Miljøkriterier	Erklæring
Nivå 1: Produkter som inneholder følgende, skal ikke kjøpes inn:	Inngår angitte produkter/stoffer
1a. KFK/HKFK (Freoner), eller hvor KFK/HKFK har vært benyttet under fremstillingen av produktet	☐ Ja ☐ Nei
1b. Flammehemmende midler CAS nr. 13654-09-6, dekabromdifenyl i gruppen PBB (polybromerte bifenyler)	☐ Ja ☐ Nei
1c. Flammehemmende midler i gruppen PBDE (Polybromerte difenyletere) følgende stoff: CAS nr. 32534-81-9 Pentabromdifenyleter, CAS nr. 32536-52-0 Oktabromdifenyleter, CAS nr. 1163-19-5 Dekabromdifenyleter	☐ Ja ☐ Nei
1d. Høyere formaldehyd-utslipp enn 0,6 mg/m ³ luft i henhold til Arbeidstilsynets best.nr. 361, "Administrative normer for forurensning i arbeidsatmosfære"	☐ Ja ☐ Nei
Nivå 2: Produkter som inneholder følgende bør ikke kjøpes inn:	Inngår angitte produkter/stoffer
2a. PVC, som produkt eller som overflatebehandling	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2b. Kreosot, arsenikk- eller kromforbindelser i trykkimpregnert materiale	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2c. Skumplastisolasjon, fugeskum av polyuretan (PUR)	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2d. Polystyrenplast	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2e. Virke fra tropisk regnskog med mulige unntak for FSC-godkjent trevirke	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2f. Halogenerte løsningsmidler og/eller tungmetaller	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2g. Klorerte og bromerte flammehemmende midler eller klorerte parafiner	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
2h. Ftalater som dibutylftalat DBP, dietylheksylftalat DEHP samt butylbensylftalat BBP	☐ Ja ☐ Nei Om ja, angi innholdet:
Nivå 3: Ønskede egenskaper og innhold i produktene: Oppfylles kravet?	Inngår angitte produkter/stoffer
3a. Produkter som er energieffektive ved produksjon og transport	☐ Ja ☐ Nei Hvis ja, redegjør for hvilke og hvordan under Annet
3b. Produkter som er produsert fra fornybare stoffer	☐ Ja ☐ Nei Hvis ja, oppgi hvilke under Annet
3c. Produkter som har lang levetid, og som etter bruk kan gjenbrukes, gjenvinnes eller brytes ned av naturen	☐ Ja ☐ Nei Hvis ja, redegjør for hvilke og hvordan under Annet
3d. Produkter som tilfredsstiller kriteriene for miljømerket Svanen eller tilsvarende:	☐ Ja ☐ Nei Hvis ja, oppgi lisensnummer eller redegjør for tilsvarende kriterier under Annet

Miljøregnskap for forvaltning, drift og vedlikehold av næringsbygg

utarbeidet av Elin Økstad og Lars von Krogh
ISBN: 82-7520-406-2

www.okbygg.no/files/veilledere/ØBprosjekt_Miljoregnskap.doc

www.sto.no

